

INGLIZ TILIDAGI SO‘Z YASALISHI JARAYONLARI: AFFIKSATSIIYA VA KOMPOZITSIIYA

Siddiqova Nozila Qaxramon qizi
Alfraganus universiteti Filologiya fakulteti
Ingiliz tili 2 - kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz tilida yangi so'zlar yaratishning asosli usullaridan birlashtirilgan affiksatsiya (qo'shimchalar orqali so'zlash) va kompozitsiya (ikki yoki undan ortik so'zlarni qo'shish) jarayonlari ilmiy ishlab chiqish. Zamonaviy tilshunoslikda bu ikki jarayon leksik boylikni kengaytirishning eng faol mexanizmlari sifatida qaraladi. Maqolada prefiks va suffikslar yordamida soz yasashning turlari, tajriba semantik vazifalari, yordam, qo'shma so'z yasalishining asosiy ko'rinishlari va uslubiy qo'llanmalari misollar bilan yordam beradi.

Kalit so'zlar: Ingliz tili, so'z yaratish, affiksatsiya, prefiks, suffiks, kompozitsiya, qo'shma so'zlar, leksikologiya

ПРОЦЕССЫ СЛОВООБРАЗОВАНИЯ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ: АФФИКСАЦИЯ И СЛОВОСЛОЖЕНИЕ

Аннотация: Статья представляет собой научную разработку основных способов создания новых слов в английском языке: аффиксации (словообразовании с помощью суффиксов) и словосложения (соединении двух и более слов). В современной лингвистике эти две структуры рассматриваются в качественном отношении как наиболее активные механизмы расширения лексического богатства. В статье рассматриваются типы словообразования с помощью префиксов и суффиксов, семантические задачи эксперимента, основные формы сложного словообразования и их методическое применение с примерами.

Ключевые слова: английский язык, словообразование, аффиксация, префикс, суффикс, словосложение, сложные слова, лексикология

WORD FORMATION PROCESSES IN THE ENGLISH LANGUAGE: AFFIXATION AND COMPOUNDING

Abstract: This article presents a scientific study of the main methods of creating new words in the English language: affixation (word formation using suffixes) and compounding (the combination of two or more words). In modern linguistics, these two structures are qualitatively considered the most active mechanisms for expanding lexical wealth. The article examines types of word formation using prefixes and suffixes, the semantic objectives of the experiment, the main forms of complex word

formation, and their methodological application, with examples.

Keywords: English language, word formation, affixation, prefix, suffix, compounding, compounds, lexicology

Ingliz tili kundan kunga dunyo harakatining asosiy vositalaridan bir sifatda butun dunyo bo'ylab ulkan nufuzga ega bo'lib, bugun lug'at tarkibi kun sayin kengayib bormoqda. Jahon globallashuvi, axborot texnologiyalari rivoji, fan-texnika yutuqlari va ommaviy madaniyatning tezkor taraqqiy etishi natijasida til lug'atida har yili minglab yangi so'z va iboralar topiladi. Bu yarayon tilda faqat zayom (boshqalardan kirib kelgan) so'zlar emas, balki tilning o'ziga xos ichki binolaridan yaratilayotgan yangi birliklar ham kattaga ega. Shu tilning nazaridan, so'z yasash yarayonlari ingliz tilining leksik dinamikasini ta'minlashda eng muhim manbalardan bir sifatda til shunoslar markazida bo'lib kelmoqda.

So'z yaratishning ko'plab usullari mavjud bo'lsa-da, ular ichida **affiksatsiya** (kushchalar yordamida so'z yasash) va **qo'shimcha** so'zlar yaratish) eng faol va sarmahsulot ishlab chiqarish. Affiksatsiyaga so'z asosidaga prefiks yoki suffiks qo'shish yo'li bilan yangi ma'lumotga ega bo'lgan birliklar ishlab chiqaradi. misol, happy - unhappy, teach - teacher kabi misollar bu yarayonning qanchalik samarali ekanini saqlab qoladi. Kompozitsiya ikki yoki undan ortig'i esa so'zlarni birlik uchun yangi leksik yaratish vositasini beradi: blackboard , toothpaste , babysitter kabi qo'shma so'zlar shunga yorqin misoldir.

Buyonlar tilning morfologik va semantik tizimini boyitishda yaratish o'rin tutadi. Affiksatsiya uchun tilda turli so'z turkumlari orasida o'tish joyi yaratilib, yangi grammatik shakllar va ma'no qirralari topiladi. Kompozitsiya asosiy so'zlarning semantik qo'shilishi uchun yangi tushunchalarni yuklamani beradi, bu esa tilning qaydlash kuchiini va leksik boyligini hislar darajasida kengayib boradi.

Zamonavi ingliz tilida affiksatsiya va kompozitsiyaning yordamlash tomoni juda keng. Fan-texnika, axborot texnologiyalari, internet va ommaviy madaniyat sohalarida har kuni yuzaga keluvchi yangi realiyalar yaratib, ularni yana jadallashtirmoqda. Masalan, microchip, hashtag, smartphone, hothouse gas kabi atamalar affiksatsiya va kompozitsiya yo'li bilan yaratilgan va qisqa vaqt ichida butun dunyoda keng qo'llanila boshlangan. Shu bois o'zining yarayonlarning morfologi to'g'risidagi ishlarni, natijada semantik mahsulotlarni va leksik dinamikadagi o'rnini to'la o'rganish zamonaviy tilshunoslik uchun energiya nazariy, balki amaliy harakatlarga ham ega.

Belgilarian biri

1. AFFIKSATSIYA (QO'SHIMCHALAR SO'Z YASASH)

Affiksatsiya, asos so'zga prefiks (bosh qo'shimcha) yoki suffiks (oxirgi qo'shimcha) qo'shish yangi so'z yaratishga yordam beradi. U morfologik yarayonlar ichida eng keng tarqalgan va sarmahsulot sodir bo'ladi.

a) Prefiksatsiya – soʻz boshiga qoʻshimcha qoʻshish mumkin.

Masalan: qayta yozish (qayta yozish), yoqtirmaslik (yoqtirmaslik), imkonsiz (imkonsiz). Prefiksatsiya koʻp soʻzning grammatik turini emas, balki maʼnosini oʻzgartiradi (iloji - imkonsiz).

b) Suffiksatsiya – soʻz oxiriga qoʻshimcha qoʻshiladi yangi grammatik tur yoki maʼnoni yaratadi.

Masalan: oʻrgatmoq - oʻqituvchi (feʼldan ot), mehribon - mehribon (sifatdan ot), xursand - xursand (sifatdan ravish).

Suffikslar koʻp incha soʻzning turkumini oʻzgartiradi va yangi morfologiklar yaratdi.

c) Prefiks va suffiks birgalikda qoʻllanilishi. Ayrim holatda ikki qushimcha bir vaqtda qushish mumkin: baxtsizlik (happy - un + happy + ness).

Affiksatsiya soʻzlarni qisqa va aniqlikdagi shakllarda yaratishga yordam beradi, shu bois zamonaviy texnologiya, ilm-fan va internetdagi atamalarni shakllantirishda yangi oʻrinni egallaydi (microchip, hyperlink).

2. Kompozitsiya (qoʻshma soʻz yaratish)

Kompozitsiya – ikki yoki undan ortigʻi qoʻshiq soʻzni qoʻsh, yangi maʼlumotga ega boʻlgan birlik yaratish yarashadi. Bu jarayon natijada hosil boʻlgan qoʻshma soʻz tilda semantik va grammatik jihatdan sifat bir sifatda sifatga ega.

Kompozitsiya turlari: **Qattiq yoziladigan qoʻshma soʻzlar:** doska, tish pastasi, **tire yoziladigan qoʻshish soʻzlar:** qaynona, roʻyxatdan oʻtish, **ajratlangan holatda yoziladigan qoʻshma soʻzlar:** pochta, oʻrta maktab.

Qoʻshma soʻzlar koʻproq holatda bir butun yangi maʼlumotni anglatadi va ular tarkibidagi qismlarga boʻlib tarjima qilish qiyin boʻladi (brainstorm “fikrlar toʻfoni”, yaʼni ijodiy fikr yuritish yarashadi).

Kompozitsiya texnikasini yuzaga kelgan soʻzlar tilda tozalash vositalarini kengaytiradi, ayniksa-ilmiiy-viiy atamalarda (smartfon, issiqxona gazi), ommaviy madaniyatda (rock star, social media) va kundalik hayotda (baby-sitter, laptop) keng qoʻllaniladi.

Ingliz tilida soʻz yasalihi jarayonlari – affiksatsiya va kompozitsiya – tilning leksik boyishida eng muhim va faol mexanizmlardan hisoblanadi. Affiksatsiya morfologik rivojlanishning asosiy vositasi boʻlib, yangi soʻz turkumlari, semantik qatlamlar va grammatik maʼnolarni hosil qilish imkonini beradi. Masalan, -ness, -ity, -ize kabi qoʻshimchalar orqali yangi ot, sifat yoki feʼllar yaratilib, tilning funksional imkoniyatlari kengayadi. Kompozitsiya esa mustaqil soʻzlarning birlashuvi orqali yangi tushunchalar ifodalanishini taʼminlaydi. Bu jarayon tilning semantik strukturasini yanada boyitib, zamonaviy hayotning turli sohalariga moslashuvchanlikni kuchaytiradi (smartphone, laptop-friendly, eco-system kabi misollar bunga dalil boʻla oladi).

Bugungi globallashtiruv sharoitida fan-texnika taraqqiyoti, axborot texnologiyalari, ommaviy madaniyat va internet tarmog'ining kengayishi ingliz tilidagi so'z yasash jarayonlarini yanada faollashtirmoqda. Yangi tushunchalarni ifodalash ehtiyoji natijasida qisqa muddat ichida yuzlab yangi birliklar vujudga kelmoqda. Shu bois affiksatsiya va kompozitsiya nafaqat nazariy tilshunoslik uchun, balki tarjima, lug'at tuzish, avtomatik matn qayta ishlash, til o'qitish va ommaviy axborot vositalari faoliyati uchun ham dolzarb amaliy ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilidagi so'z yasash mexanizmlarini chuqur o'rganish tilning ichki qonuniyatlarini, uning dinamik rivojlanish tendensiyalarini va yangi davr ehtiyojlariga moslashish qobiliyatini yoritishga yordam beradi. Bu esa lingvistika, amaliy filologiya, tarjimashunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalarida ilmiy izlanishlar olib borishda keng imkoniyatlar yaratadi.

ADABIYOTLAR

1. Bauer, L. Ingliz tilidagi so'z yasashi. Kembrij universiteti nashriyoti, 2017.
2. Plag, I. Ingliz tilida so'z yasashi. Kembrij universiteti nashriyoti, 2018 yil.
3. Katamba, F. Inglizcha so'zlar: tuzilma, tarix, foydalanish. Routledge, 2015 yil.
4. Aronoff, M. va Fudeman, K. Morfologiya nima? Wiley-Blackwell, 2011 yil.
5. Liber, R. Morfologiya bilan tanishish. Kembrij universiteti nashriyoti, 2021 yil.